

Tony Garnier (1869–1948) ir moderniosios urbanistikos idėjos: nuo funkcionaliosios ir socialinės doktrinos iki kraštovaizdžio urbanistikos pradmenų

Vaiva Deveikienė*¹, Steponas Deveikis²

¹Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Lietuvos kraštovaizdžio architektų sąjunga;
El. paštas: vaiva.deveikiene@vilnius.lt; vaivadeveikiene@gmail.com

²Lietuvos kraštovaizdžio architektų sąjunga, el.paštas *steponas.deveikis2@gmail.com*

(Gauta 2019 m. lapkričio mėn.; atiduota spaudai 2019 m. gruodžio mėn.; prieiga internete nuo 2020 m. gegužės 11 d.)

*Skiriama Tony Garnier, garsaus prancūzų
architekto ir urbanisto, 150-osios gimimo metinėms*

Anotacija

Straipsnyje analizuojama prancūzų architekto ir urbanisto, vieno iš moderniosios architektūros ir urbanistikos pradininko Tony Garnier kūryba. Analizuojami industrinio funkcionalaus modernaus miesto vizija pagrįsti ir įgyvendinti projektai. Siekiama Tony Garnier kūrybines idėjas susieti su dabartinėmis urbanistikos mokslo ir praktikos tendencijomis ir teoriniais modeliais.

Reikšminiai žodžiai: *Tony Garnier, urbanistika, kraštovaizdžio architektūra.*

Abstract

The article analyses the work of French architect and urbanist Tony Garnier, one of the pioneers of modern architecture and urbanism. Implemented projects based on the vision of an industrial and functional modern city are analysed. The aim is to connect Tony Garnier's creative ideas with current trends and theoretical models in urban science and practice.

Key words: *Tony Garnier, town planning, landscape architecture*

Įvadas

XX a. urbanistikos radikalioji ir paveikioji, turėjusi įtakos visoje Europoje ir pasaulyje teorija ir praktika sietina su dviem prancūzų architektais ir urbanistais – Tony Garnier (Tony Garnjė, 1869–1848) ir Le Corbusier (Korbiuzjė; tikr. *Charles-Edouard Jeanneret-Gris*, 1887–1965). Jų projektuose ir kituose darbuose bei publikacijose buvo suformuluoti miesto funkcinio zonavimo principai, kurie ilgam įsitvirtino urbanistikos teorijoje ir praktikoje. T. Garnier dar 1904 m. parengė ir 1917 m. publikavo veikalą *Une Cité industrielle. Etude pour la construction des villes* („Industrinis miestas. Miestų statybos studija“). Jo projektuose miesto funkcinės zonas skiria ir jungia želdynai. Miestas statomas iš armuoto betono. Ligoninės ir gyvenamieji namai apsupti želdinių...

T. Garnier kūryba prabėgomis paminima Lietuvos urbanistikos vadovėliuose (Vanagas, 2008) ir monografijose (Vanagas, 2003), kituose leidiniuose, kalbant apie technokratinį projektavimą ir funkcionaliojo (moderniojo) miesto teorijos ištakas. Tačiau gilesnės studijos neteiktos, platesnio apibendrinimo arba mokslinio dėmesio T. Garnier kūrybai Lietuvoje, o ir Europoje pasigendama. Straipsnio autoriai nuo 1993 m. nuolat domisi Prancūzijos urbanistikos, kraštovaizdžio architektūros tema ir analizuoja T. Garnier kūrybą *in situ* ir *in visu*. Paskutiniai 2019 m. rugsėjo mėn. išvyka į Lioną ir Tony Garnier 150-osios gimimo metinės suteikė progą atidžiau pasidomėti ir įvertinti šio architekto ir urbanisto kūrybą.

Straipsnio tikslas – apžvelgti ir susisteminti garsaus prancūzų architekto Tony Garnier kūrybines idėjas ir šių idėjų atgarsius (pagrindus, pėdsakus, sekinius) dabartinėse urbanistikos mokslo ir praktikos kryptyse ir teoriniuose modeliuose.

Metodika ir šaltiniai

Pirmąjį apibendrinimą apie Tony Garnier kūrybą esame publikavę 2017 m. (Deveikis ir Deveikienė, 2017). Šia tema prabėgomis domimės nuo 1993 ir 1995 m. stažuočių Liono universitete

ir kituose Prancūzijos kūrybiniuose ir akademiniuose padaliniuose. Profesinės išvykos savaitė Lione (Liono nacionalinėje aukštojoje architektūros mokykloje, prancūziškas akronimas *ENSAL*) ir savarankiškos studijos *in situ* 2019 m. rugsėjo mėn. padėjo giliau pažinti architekto kūrybą ir veiklą, galėjome atnaujinti pagrindinę tyrimo medžiagą, nufotografuoti T. Garnier kūrybos objektus.

Tyrime taikyti bibliografinių ir ikonografinių šaltinių, mokslinių publikacijų, muziejų ir bibliotekų elektroninių išteklių analizės, apžvalginių tyrimų vietoje (*in situ*), tyrimo metu gautų duomenų analizės, sugretinimo ir palyginimo, apibendrinimo (sintezės) metodai. Straipsnio iliustracijos parinktos iš ikonografinių šaltinių, muziejų ir bibliotekų elektroninių išteklių, autorių profesinių tiriamųjų išvykų metu fiksuotų vaizdų Liono mieste rinkinio. Laikomasi principo, kad, pasak Lewiso Mumfordo (1986), „būtent mieste laikas tampa regimas, nes ilgaamžiai paminklai ir architektūros objektai daug akivaizdžiau ir išpūdingiau nei bet kurie rašytiniai šaltiniai ir dokumentai atskleidžia ir išryškina vienos ar kitos epochos žmonių gyvenimo būdą“. Tokių objektų kaita taip pat atspindi kūrėjų ir miesto administracijos, urbanistų būdą ir sprendimus praecityje ir dabartiniu laiku.

Rezultatai ir jų aptarimas

Menininko prigimtis kūrė industrinio miesto viziją. T. Garnier buvo tikras lionietis – čia gimęs ir augęs šilko pramonės darbininkų šeimoje, vėliau miesto vizijas ir realius, įgyvendintus projektus, susietus su šiuo miestu, kūręs, architektūros mokyklai vadovavęs. 1883–1886 m. jis mokėsi technikos mokykloje (*École technique de la Martinière de Lyon*). Piešimo ir architektūros būsimasis kūrėjas mokėsi gimtajame mieste (*École des Beaux-Arts*, 1886–1889), kiek vėliau – Paryžiuje (*École des Beaux-Arts de Paris*, 1889). 1899 m. laimėjęs Romos architektūros premiją („Kad galėčiau ką nors pasakyti, privalėjau laimėti Romos premiją“, – vėliau jis sakys ir rašys), 1900–1904 m. Romoje *Villa Médicis* jis kuria savo *Cité industrielle*, piešinių seriją-koncepciją. 1901 m. į Prancūzijos akademiją – stažuotės Romoje vadovaujančią instituciją – pasiunčia provokuojančią tezę: „Kaip ir visi architektūros sprendiniai, pagrįsti klaidingais principais, antikinė architektūra buvo klaida. Vien tik tiesa yra graži“ (*La verité seule est belle*).

Antikinio Romos miesto *Tusculum* analizės ir Liono (lot. *Lugdunum*) apylinkių kraštovaizdžio prisiminimų samplaika jis konstruoja *industrinio miesto* viziją. Jo mieste – kolektyvinė žemės nuosavybė, visuomenei nereikia nei policijos, nei kalėjimų, nei kareivinių, svarbiausia čia yra darbas ir higiena, tinkamas gyvenimo sąlygas kuria želdiniai (1, 2 pav.). Nikolajaus Miliutino (1889–1942) veikalas „Socgorod“ (Socialistinis miestas, 1930), ilgam uždėjęs urbanistinių idėjų antspaudą ir suformavęs sovietinių miestų planavimo ir funkcinio zonavimo kryptį, buvo T. Garnier idėjų tęsinys. Prof. J. Vanagas (2008) teigia, kad „N. Miliutino samprata, sujungusi E. Howardo miesto-sodo,

A. Soria y Mata ir T. Garnier *La Cité industrielle* darė didelę įtaką vėliau paskelbtai Atėnų chartijai“. T. Garnier Romoje sutinka būsimus urbanistus Henri Prostą (1874–1959) ir Leoną Jaussely (1875–1932), atvykusius 1902 ir 1903 m. į *Villa Medicis*. Jiedu su kitais 1911 m. įkurs Prancūzijos urbanistų bendriją (*Société française des urbanistes*) (Marcot, 2008), telks architektų urbanistų teorinę mintį ir praktiką.

1904 m. grįžęs iš studijų Romoje „35 metų vaikas“ atidaro savo biurą (*agence*) Lione, dėsto architektūros dalykus *École des Beaux-Arts*, dalyvauja architektūros konkursuose. Liono merija užsako suprojektuoti municipalinę karvių fermą garsiajame *Parc de la Tête d'Or*. Šis statinys išlikęs iki šių dienų. 1905 m. Liono ilgamečiu meru (1905–1940; 1945–1957) tampa socialistas radikalas Edouard'as Herriot (1872–1957), jis pasitiki Tony Garnier talentu, pasipila dideli municipaliniai ir valstybiniai užsakymai. Savo idėjas ir pagrindinius projektus architektas apibendrino ir publikavo dviejuose leidiniuose (Garnier, 1917; 1920; Pawlowski, 1993; Marcot, 2009).

1 pav. Tony Garnier, Industrinis miestas, gyvenamasis kvartalas © Musée urbain Tony Garnier

Fig. 1. Industrial City, Residential District - Perspective of an Alley © Tony Garnier Urban Museum

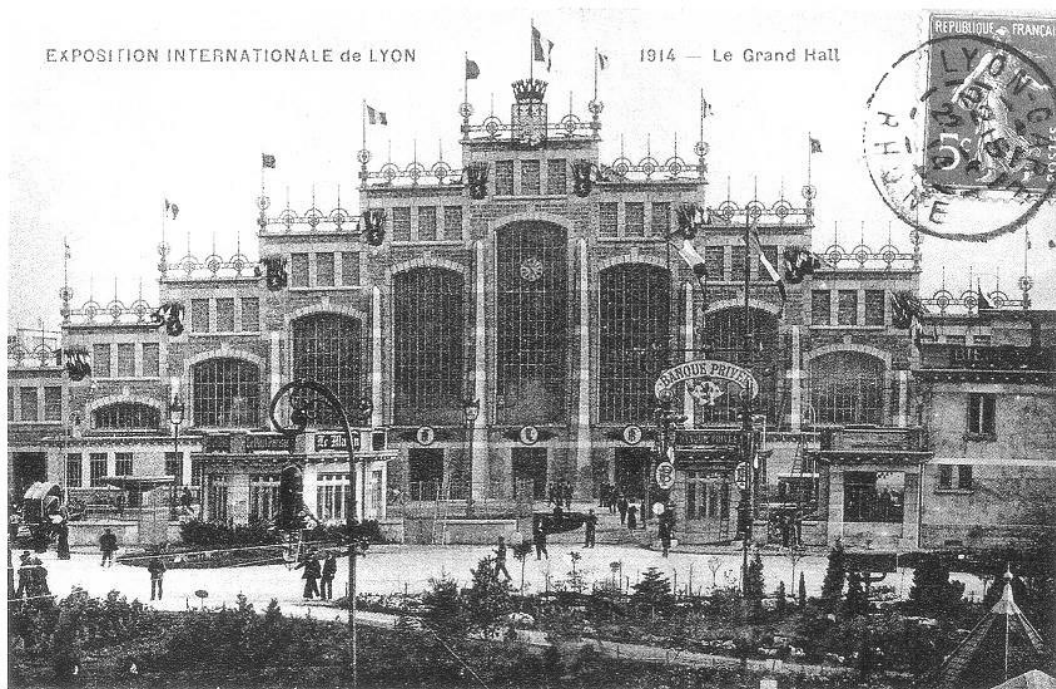

2 pav. Tony Garnier, Peizažas, iš Tony Garnier 1869-1948, [...] albumo, 1951

Fig. 2. Tony Garnier, Landscape, from Tony Garnier 1869-1948, [...] album, 1951

Atsiskleidė ir architekto T. Garnier pedagogo talentas. Jis 1906–1940 m. dirbo Liono regioninėje architektūros mokykloje (*L'École régionale d'architecture*), 1914–1938 m. jai vadovavo. Ši įstaiga ir dabar išlieka rimta, architektūros mokslo ir praktikos tradicijas sauganti ir ugdanti, Liono nacionalinė aukštoji architektūros mokykla, *ENSAL*.

Ne tik miesto vizija, bet ir konkretūs projektai. Pirmasis didžiulis užsakymas ir projektas – Liono gyvulių turgaus ir skerdyklos kompleksas (*Les abattoirs de La Mouche*, 1909–1928). Prieš šį projektą architektas 1906–1907 m. keliavo žiūrėti Vokietijos skerdyklų. Statomo komplekso didžiojoje halėje (3 pav.) 1914 m. surengiama tarptautinė paroda „La Cité moderne“ (Modernus miestas), vėliau įrengiama ginkluotės gamykla. Skerdyklos kompleksas (4 pav.), ryškus to meto pramoninės architektūros kūrinys, veikęs nuo 1928 m., uždarytas 1967 m., buvo nugriautas. Tony Garnier halė išsaugota kaip architektūros paminklas. Ji buvo renovuota ir pritaikyta kaip polifunkcinės paskirties įvairių renginių salė, koncertų ir parodų erdvė. Tony Garnier halė išlieka svarbiu Liono miesto architektūros (ir bendrai kultūros) ženklu.

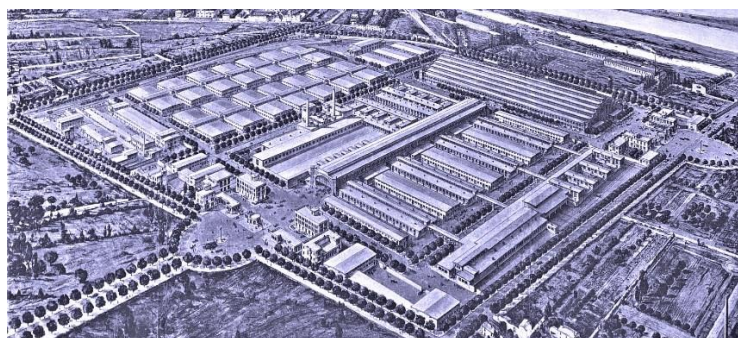

3 pav. Didžioji Tony Garnier halė, 1914 m. atvirukas

Fig. 3. The Great Hall of Tony Garnier, a post card from 1914

Nuo 1909 m. architektas projektuoja ir įgyvendina *Grange-Blanche* (liet. tariama Granž-Blanš) ligoninės kompleksą (1913–1933; šiuo metu vadinamas *Edouard'o Herriot* ligoninės kompleksu). Atskirų klinikų ir gydymo pastatų (32 paviljonai arba korpusai 15,5 ha teritorijoje) modernus kompleksas atitiko aukščiausius medicinos ir higienos reikalavimus. Statinių kompleksas gausiai apželdintas, korpusai apsupti želdinių, dabar sakytume, priklausomojo želdyno, taip kuriamos palankios sveikatinimo sąlygos. T. Garnier projektavo „miestą-sodą ligoniams“. Ligoninės korpusus, tarsi atskiras gydymo salas, jungia požeminiai koridoriai (bendras jų ilgis 2,5 km). Šis ligoninės pastatų kompleksas (5 pav.) kuria puikų urbanistinį kraštovaizdį. Jis saugomas kaip kultūros paminklas (atskiros dalys įrašytos į kultūros ir istorijos paminklų sąrašą 1967, 1989 ir 2006 m.; saugomas net takų ir privažiavimo kelių tinklas, vietos topografija ir reljefas). Planavimo ir funkcionalumo požiūriu ši ligoninės kompleksą galėtume palyginti su vėliau (1936–1939) projektuotomis ir statytais Kauno klinikomis.

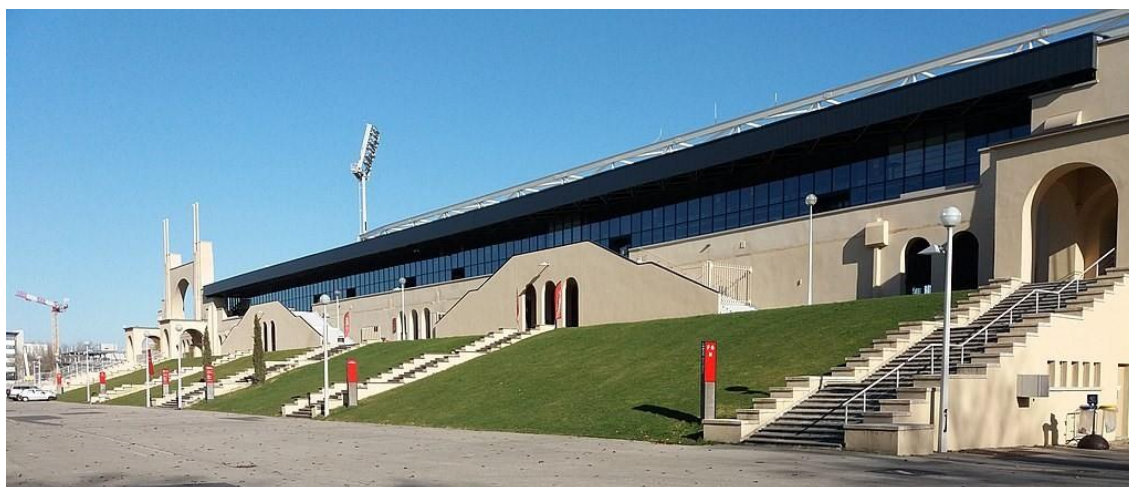

4 pav. Les abattoirs de la Mouche projektas, Tony Garnier, 1909
Fig. 4. Project of Les abattoires de la Mouche by Tony Garnier, 1909

5 pav. Edouard Herriot ligoninės vaizdas
Fig. 5. Image of Edouard Herriot Hospital

Kiek vėliau nei ligoninės komplekso projektą T. Garnier imasi kurti, sekdamas Antikos formų tradicija, Žerlano stadioną (*Le stade de Gerland*, 1913–1926). Stadiono statybos darbai pradėti 1916 m., prie jų prisidėti teko ir Pirmojo pasaulinio karo belaisviams. Šis statinys labai patiko Olimpinių žaidynių atkūrėjui Pierre de Coubertinui (Pjerui de Kubertenui, 1863–1937), buvo puiki tarptautinių sporto renginių vieta. Pirmoji renovacija – 1984 m. (architektai René Gagès, Michel Relave). Prancūzijai rengiantis priimti 1998 m. pasaulio futbolo čempionatą, Liono Žerlano stadionas buvo atnaujintas, rekonstruotas, išplėstas jo žiūrovų vietų skaičius (arch. Albert Constantin). Stadionas pripažintas XX a. architektūros paminklu. Stadiono ir jo prieigų renovacijos, nekilnojamojo turto plėtros darbai vykdomi ir šiuo metu (nuo 2017 m.; arch. A. Constantin). Dabar senasis stadionas (6 pav.) yra pagrindinis Liono regbio komandos LOU stadionas, o jo oficialus pavadinimas – *Matmut Stadium Gerland*. Stadione per 35 tūkst. žiūrovų vietų.

6 pav. Žerlano stadionas Lione, architektas Tony Garnier, 1913–1926. Foto Vaivos Deveikienės, 2019
Fig. 6. Matmut Stadium Gerland, Lyon, architect Tony Garnier, 1913–1926. Photo by Vaiva Deveikienė, 2019

États-Unis gyvenamųjų namų kvartalas (1922–1933). 1917 m. Liono savivaldybė nusprendžia statyti ekonominės klasės arba socialinio būsto, vadinamąjį *HBM* (*habitations à bon marché*), kvartalą. T. Garnier jį projektuoja tęsdamas savo miesto idėją – žemi namai, netankus užstatymas, želdiniai, statoma vienu metu, kompleksiskai. Projektui vadovauti sukuriama viešoji įstaiga, *HBM* kvartalas gauna JAV pavadinimą – *Cité des États-Unis* – nuo bulvaro, abipus kurio formuojamas kvartalas, pavadinimo. 1920 m. parengiamas projektas. Dėl finansinių problemų kvartalą nuspręsta statyti etapais. 1923 m. Liono meras nurodo architektui aukštinti namus ir tankinti užstatymą.

T. Garnier protestuoja, bet veltui. Pastatytas kvartalas tik iš dalies atitinka autoriaus sumanymą: jis gerokai mažesnis, tankesnis, aukštesnis (mūsiškai – tai 6 aukštų namai). Tačiau šis kvartalas iki šių dienų lieka architektūros ir urbanistikos artefaktu, kuris saugomas ir puoselėjamas, analizuojamas, rodomas kaip „gyvasis“ muziejus, pavyzdys (7, 8, 9 pav.). Kvartale buvo pastatyti 49 namai, 1568 butai (Marcot, 2009).

7 pav. Cité des États-Unis Tony Garnier namų fasadai
Fig. 7. House facade at the Cité des États-Unis Tony Garnier

8 pav. Cité Tony Garnier kiemų želdiniai, 2019
Fig. 8. Cité Tony Garnier yard greenery, 2019

Urbanistinis ansamblis šiuo metu jau vadinamas *Cité Tony Garnier*, Tony Garnier miesto kvartalu. Christian Marcot (2009) atidžiai pristatė ir aptarė šį ENSAL studijų programos objektą, pateikdamas kvartalo raidos ir renovacijos analizę. 1983 m. susikūrė kvartalo namų nuomininkų komitetas, kuris ėmėsi kvartalo renovacijos. Buvo atnaujinti namų fasadai (7 pav.), stiklo langais uždengiant atvirus balkonus, atnaujinta inžinerinė įranga. Kvartalą papuošė tapytos fasadų sienos – 25 didelio formato kūriniai Tony Garnier kūrybos ir idėjų temomis (aut. *Cité Création*, nuo 1988 m.; 10 pav.). 1992 m. įkurtas Tony Garnier miesto muziejus, *Musée urbain Tony Garnier*, teikiantis įvairią informaciją apie Tony Garnier kūrybą (Musée urbain, 2019).

9 pav. Tony Garnier kvartalas (*Cité Tony Garnier*) Lione: dabartinis kvartalo vaizdas ir 1920 m. projektas (Šaltinis: Marcot, 2009)

Fig. 9. Quarter Cité Tony Garnier in Lyon: actual view and project of 1920 (Source: Marcot, 2009)

Atskirai pažymėtinas Tony Garnier kvartalo kiemų želdinimas. Visuose kiemuose randame vijokliais apželdintas betonines pergoles tarsi vartus (8 pav.), vieną kitą medį, krūmų gyvatvores. Kvartalas turi savo skverą, vaikų ugdymo įstaigas, patogią viešojo transporto sistemos trasą.

Minėtina Tony Garnier piešinių paroda 1925 m. Paryžiuje Dekoratyviojo meno muziejuje, kitos parodos (Musée urbain, 2019), neišvengiamai turėjusios šviečiamąją, ugdomąją reikšmę. Daugelis įgyvendintų ir neįgyvendintų T. Garnier projektų – Liono darbo birža (1919–1922), Audimo mokykla (1927–1933), memorialas *La cité des morts* Gulbių saloje (1922), trys privačios Garnier vilos (1910–1912; 1912–1919; 1917–1924), Boulogne-Billancourt miesto rotušė (1926–1934) ir kiti (jų sąrašas – Musée urbain, 2019) tapo tauria klasika. Architekto darbai (projektai, eskizai, piešiniai) saugomi įvairiuose muziejuose ir archyvuose. Daugiausia jų – gimtajame Lione, ypač Tony Garnier muziejuje (Archiwebture, 2019; Musée urbain, 2019).

10 pav. Tony Garnier kvartalo Lione pastatų sienų tapyba, foto Vaivos Deveikienės, 2019
 Fig. 10. Wall painting of Tony Garnier's quarter in Lyon, photo by Vaiva Deveikiene, 2019

Tony Garnier idėjos tęsiamos ir turi naują raišką. T. Garnier kartu su Le Corbusier ir Augustu Perret (liet. Ogiustas Perė, 1874–1954) laikomi ne tik prancūzų modernizmo, bet ir betono „poetais“. Ši statybinė medžiaga puikiai atitiko ir tiko modernizmo architektūros ir aplinkos estetikos nuostatoms realizuoti. Kaip urbanistai, miesto kvartalų ir objektų planuotojai – šie autoriai telkė dėmesį ne tik į technikos, bet ir į estetikos, socialinės aplinkos poreikių klausimus – taigi, į želdinius ir želdynus, miesto aplinkos patogumo problemas (Le Corbusier, [1923] 2019; 1946).

Šiuolaikinės urbanistikos doktrinos ir tendencijos lemia jos uždavinių ir sinergijos su architektūra, kraštovaizdžio architektūra, ekologine etika plėtrą. Nūdienos miestų vystymo problematika darnios aplinkos formavimo principų kontekste iškelia naujas idėjas, bet kartu ir kviečia atsigręžti į praeities sprendinius ir logines schemas. Arizonos (JAV) universiteto profesorė Nan Ellin (2006) siūlo *integralios urbanistikos* sampratą – miesto kūrimą suvokiant kaip nuolatinę nesibaigiančią laiko tėkmę, neprieštaraujančią gamtai ir nemetančią jai iššūkio. Integraliosios urbanistikos nuostatos nepaneigia T. Garnier idėjų ir kūrybos principų. Netgi tradicinio urbanistinio projektavimo kritikos kupina *kraštovaizdžio urbanistikos* (angl. *Landscape Urbanism*) doktrina (Yu, 2010; Corner, 2010; Waldheim, 2010) atspirties taško ar platformos galėtų ieškoti ir rasti T. Garnier architektūros ir urbanistikos principuose.

Kaip teigia J. Corner (2010), panašu, kad tam tikri elementai kiekvienoje iš architektūros srities – architektūros, kraštovaizdžio architektūros, urbanistikos – projektavimo pereina į bendrą praktiką, kuriai sąvoka *kraštovaizdis* ir jo funkcijos turi svarbiausią ir sujungiančią reikšmę. Projektuojamo objekto dinaminė sąveika su vietovės socialinėmis ir gamtinėmis sąlygomis ir techninis pagrįstumas buvo svarbi ir sviri T. Garnier kūrybos nuostata. *Kraštovaizdžio urbanistika* kaip urbanistinė ideologija ir teorija bei praktika pripažįsta, kad gamtinės ir urbanistinės struktūros sudaro vientisą erdvinį miesto audinį, o struktūrų sąveika priklauso nuo urbanistinio proceso dalyvių – privataus asmens, visuomenės (miesto bendruomenės), valdžios institucijų, verslo įmonių bei profesionalių projektuotojų – etinių nuostatų, jų tarpusavio supratimo ir bendradarbiavimo. Šiuolaikinio pasaulio iššūkių (vienas jų – klimato kaita) fone gamtinių ir urbanistinių struktūrų optimali sąveika yra svarbi tvaraus miesto koncepcijos ašis, kuri turi būti kuriama vadovaujantis

ekologine etika ir socialine dimensija, visuomenės poreikių tenkinimo ir kaitos principais. T. Garnier socialinę dimensiją, gyventojų gerovę ypač akcentavo.

Le Corbusier (1946) ir jo bendraminčiai po Antrojo pasaulinio karo be skrupulų ignoravo praeities urbanistines tradicijas. Buvo teigiama, kad naujas laisvo užstatymo ir atvirų apželdintų erdvių principas teiks miestiečiams džiaugsmą gyventi tarp medžių ir žalumos čia pat prie gyvenamųjų namų. Todėl tokias miesto viešąsias erdves kaip atskirieji želdynai, sodai ir parkai planuotojai išstūmė į miesto socialinio ir kultūrinio gyvenimo paraštes tiek tiesiogine, tiek perkeltine prasme (Mumford, 1986). Tačiau svarbi išlieka *žaliojo tinklo* (pranc. *trame verte*) samprata, ilgai diskutuota tarpukariu, šiuo metu persikelianti į urbanistikos problemų lauką ir tampanti urbanistinio žodyno dalimi (Toublanc, Bonin, 2012). Žaliojo tinklas, žiūrint iš urbanistinių funkcijų pozicijų, naudotas ir taikytas urbanistinių struktūrų sisteminiam perskyrimui, šiuo metu tarnauja socialiniams tikslams, t. y. suteikia kokybišką kasdienį kraštovaizdį ir visame mieste tolygiai išdėstytas, gyventojams tarnaujančias gamtines rekreacines erdves (Toublanc, Bonin, 2012). Šiandienos urbanistika ir kraštovaizdžio architektūra turi kalbėti apie *žaliąją infrastruktūrą* ir ją projektuoti, kurti.

Apibendrinimas ir išvados

Tony Garnier kūrybos principų reikšminiai žodžiai yra funkcija arba funkcionalumas, erdvė, šviesa ir žaluma (Musée urbain ..., 2019). Tai iš esmės atitinka modernizmo epochos principus ir yra laikmečio idėjų urbanistikoje variklis. T. Garnier projektuoti Liono urbanistiniai mazgai (kvartalai) atitiko tuometinio miesto plėtros poreikius, formavo modernų miestą. Jo veikla ir projektai prisidėjo prie urbanistinės minties plėtotės. Galima teigti, kad linijinio-branduolinio miesto idėjai (Vanagas, 2003, 2008) netgi šiuolaikinėms urbanistikos tendencijoms pagrindus klojo ir T. Garnier. Liono miesto kvartalų konversija ir atskirų objektų renovacija atskleidžia T. Garnier projektų tvarumą.

T. Garnier darbas kuriant želdynų projektus atitaria šiuolaikinėms urbanistikos ir kraštovaizdžio architektūros tendencijoms, tiksliau sakant, yra puikus pagrindas šiuolaikinei miesto kraštovaizdžio architektūros ir urbanistikos sąveikai ir sinergijai užtikrinti, žaliajai infrastruktūrai formuoti.

Svarbiausios išvados:

1. Architekto ir urbanisto Tony Garnier urbanistinės ir kraštovaizdžio formavimo idėjos išdėstytos jo ankstyvajame veikalė *Une Cité industrielle...* (Industrinis miestas, 1917) ir realizuotos konkrečiais įgyvendintais projektais (Garnier, 1920) buvo moderniosios architektūros vizija ir realybė, kartu tai yra pagrindas naujoms urbanistinėms tendencijoms apmąstyti.
2. Socialinis matmuo, miesto gyventojų gerovės siekis, sukurto ansamblio visaverčio komforto siekis yra ta gija, kuri atveda prie šiuolaikinių urbanistinių doktrinų ir tendencijų, sieja T. Garnier architektūrinius ir urbanistinius sprendinius su šiuolaikinėmis urbanistikos aktualijomis ir uždaviniais. Kraštovaizdžio sąlygų vertinimas ir prisitaikymas prie jų, gamtos elementų – pirmiausia želdinių – įtraukimas į kuriamą architektūrinę ir (ar) urbanistinę kompoziciją teikė tikslingos sąveikos ir sinergijos užuomazgas.
3. Formuojant *kraštovaizdžio urbanistikos* (angl. *Landscape Urbanism*) teorinius pagrindus ir praktiką aktualios lieka šimtmečio senumo vizijos ir idėjos – miesto-sodo elementų, želdinių artimiausioje gyvenamojoje ar darbo aplinkoje taikymas projektuose ir sprendiniuose. Žalioji infrastruktūra, T. Garnier laikais vadinta *žaliuoju tinklu*, yra neišvengiama būtinybė mieste. Šiandienos urbanistika ir kraštovaizdžio architektūra turi kalbėti apie *žaliąją infrastruktūrą* ir ją kurti.

Literatūra

1. Archiwebture (2019). Academie d'architecture / Cité de l'architecture et du patrimoine / Archives d'architecture du XXe siècle. Fonds Tony Garnier (1869–1948), 302 AA. Prieiga internete: https://archiwebture.citedelarchitecture.fr/fonds/FRAPN02_GARNI
2. Corner, J. (2010). Landscape Urbanism in the field. *Topos 71: Landscape Urbanism*. Munich: Topos.
3. Deveikienė V., Deveikis S. (2017). Tony Garnier, in *René André (1867–1942) ir jo epocha – kraštovaizdžio architektūra ir urbanistika. 2017–2018 m. užrašai*. Vinius: Edouard'o François André klubas Lietuvoje, p. 64–65.
4. Ellin, N. (2006). *Integral Urbanism*. New York – London: Routledge, 192 p.
5. Garnier, T. (1917). *Une Cité industrielle, étude pour la construction des villes*. Paris, réédition 1932 et 1988.
6. Garnier, T. (1920). *Les Grands Travaux de la Ville de Lyon* / préface par Edouard Herriot. Paris.
7. Yu, K. (2010). Five traditions for Landscape Urbanism Thinking. *Topos 71: Landscape Urbanism*. Munich: Topos, p. 59–62.
8. Le Corbusier (1946). *Manière de penser l'urbanisme*. Paris, p. 38
9. Le Corbusier [1923] (2019). *Architektūros link* / vertimas iš prancūzų kalbos į lietuvių kalbą. Vilnius: Lapas, p. 38–43.
10. Marcot, Ch. (2009). *Architecture contemporaine en site historique: 6 sites lyonnais en débat*. Lyon: Editions du certu, p. 68–101 (Le quartier des États-Unis et la cité Tony Garnier)
11. Mumford, L. (1986). *The Lewi's Mumford Reader*. Ed. D. L. Miller. New York: Pantheon Books.
12. Musée urbain Tony Garnier (2019). *Tony Garnier, biographie*. Prieiga internete: http://www.museurbaintonygarnier.com/2_1.html (žiūrėta 2019-09-19)
13. Pawlowski, Ch. (1993). *Tony Garnier, pionnier de l'urbanisme du XXe siècle*. Lyon: Les Creations de Pélican
14. Plessat, L. (1951). *Tony Garnier, 1869–1948 (album de dessins)*. Lyon: Durand-Girard Plessat, L. (1988). *Tony Garnier, 1869–1948*. Lyon: Presses universitaires de Lyon, 196 p.
15. *Tony Garnier, l'œuvre complète* (1989), ouvrage publié à l'occasion de l'exposition présentée au Centre Georges Pompidou (mars-mai 1990). Paris: Editions du Centre Pompidou
16. Toublanc, M., Bonin, S. (2012). Planifier les trames vertes dans les aires urbaines: une alliance à trouver entre paysagisme et écologie. *Développement durable et territoires*, vol. 3, No 2. Prieiga internete: <http://developpementdurable.revues.org/9347>; DOI: 10.4001/developpementdurable.9347 (žiūrėta 2019-09-25)
17. Vanagas, J. (2003). *Miesto teorija*. Vilnius: VDA leidykla, p. 31–32, 229. Vanagas, J. (2008). *Urbanistikos pagrindai: vadovėlis*. Vilnius: Technika, 244 p.
18. Waldheim, Ch. (2010). On Landscape, Ecology and Other Modifiers to Urbanism. *Topos 71: Landscape Urbanism*. Munich: Topos, p. 28.

Tony Garnier (1869–1948) and Modern Urban Ideas: From the Functional and Social Doctrine to the Beginnings of Landscape Urbanism

(Received in November, 2019; Accepted in December, 2019; Available Online from 11th of May, 2020)

Summary

Architect urbanist Tony Garnier is world famous. In 1904 he designed the book *Une Cité industrielle* (Industrial City), which was completed and published in 1917. This edition influenced several generations of urban designers around the world. He projected a modern city with a new morphology, entirely of concrete, with all the necessary collective facilities. It lays the foundations of contemporary urbanism. Its principles from *An Industrial City* are tested, experienced, developed before and after the First World War in one of the major cities of France, Lyon. The production of this architect urbanist is concentrated, encouraged by the mayor of the time Edouard Herriot (1872-1957). Tony Garnier's contributions to the definition of modernity are very important for the future of urban planning.

The slaughterhouses of *La Mouche* with the *Grande Halle* were made between 1909-1928. To be the Grande Halle of the slaughter cattle market, it hosted the International Exhibition of Lyon in 1914. Then it is requisitioned as an armament factory and military barracks. It became the slaughter cattle market from 1928 until 1967. Tony Garnier's Grande Halle was rehabilitated in 1988; the second renovation was carried out in 1999-2000.

The hospital Edouard Herriot (1913-1933, Fig. 5), "a garden city for patients" according to T. Garnier, and current Stadium Matmut Gerland (1913-1926, Fig. 6) are examples of projects of T. Garnier. In these projects architect, great admirer of E. Zola, inspired by socialism, placed the human in the centre and reserved an essential role to light, hygiene, nature and greenery in the city, leisure, or social services. He was indeed the first modern architect to think of the city as a whole. The district of the United States (1922-1933, Fig. 7, 8, 9) shows and expresses that. Its main

principles of T. Garnier durably influenced contemporary urbanism and are protected and developed in current urban theories and practices – the Integral urbanism and/or Landscape urbanism.

Tony Garnier (1869–1948) et les idées urbaines modernes: de la doctrine urbaine fonctionnelle et sociale aux débuts de l'urbanisme paysager

L'architecte urbaniste Tony Garnier est mondialement connu. En 1904 il a conçu l'ouvrage *Une Cité industrielle*, qui sera complété et publié en 1917 et qui influencera plusieurs générations de concepteurs urbanistes dans le monde entier. Il y projette une ville moderne à la morphologie nouvelle, entièrement en béton, avec tous les équipements collectifs nécessaires. Il jette les bases de l'urbanisme contemporain. Ses principes d'*Une Cité industrielle* sont testés, expérimentés avant et après la Première Guerre mondiale dans l'une des grandes villes de France, Lyon. La production de cet architecte urbaniste y est concentrée, encouragée par le maire de l'époque Edouard Herriot (1872–1957). L'apport de Tony Garnier à la définition de la modernité sont bien importants pour l'avenir de l'urbanisme. Cet article passe en revue le patrimoine plus important de T. Garnier.

Les abattoirs de La Mouche avec la Grande Halle, réalisées entre 1909–1928. Pour être la Grande Halle (Fig. 3) du marché aux bestiaux des abattoirs elle a accueilli l'Exposition Internationale de Lyon en 1914. Puis elle est réquisitionnée comme usine d'armement et caserne militaire. Elle redevient le marché aux bestiaux des abattoirs à partir de 1928 jusqu'en 1967. En 1988 la Grande Halle de Tony Garnier est réhabilitée, une seconde rénovation est réalisée en 1999–2000.

L'hôpital Edouard Herriot (1913–1933; Fig. 5), « une cité-jardin pour les patients » selon T. Garnier, et actuel *Stadium Matmut Gerland* (1913–1926; Fig. 6) sont les exemples des projets où architecte, grand admirateur de E. Zola, inspiré par le socialisme, plaçait l'humain au centre et réservait un rôle essentiel à la lumière, à l'hygiène, à la nature et verdure en ville, aux loisirs, ou encore aux services sociaux. Il fut en effet le premier architecte moderne à penser la ville dans son ensemble. Le *quartier des États-Unis* (1922–1933; Fig. 7, 8, 9) montre et exprime ça. Ses grands principes influencèrent durablement l'urbanisme contemporain et sont protégés et développés dans les théories et les pratiques actuelles – l'urbanisme intégral et l'urbanisme paysager.